

## Sänkt åldersgräns för öppna insatser till barn utan vårdnadshavarens samtycke

Den 1 juli 2023 träder en lagändring i socialtjänstlagen i kraft som ger socialnämnden en möjlighet att besluta om öppna insatser, kontaktperson och särskilt kvalificerad kontaktperson till ett barn som har fyllt 12 år även utan vårdnadshavarnas samtycke, om det bedöms lämpligt och barnet samtycker till insatsen. Enligt nuvarande reglering i 3 kap. 6 a och b §§ SoL är det möjligt för socialnämnden att bevilja öppna insatser, kontaktperson och särskilt kvalificerad kontaktperson till barn utan vårdnadshavarens samtycke från det att barnet har fyllt 15 år. Biståndet beviljas med stöd av 4 kap. 1 § SoL. Lagändringen innebär alltså att denna åldersgräns sänks till 12 år.

Lagändringarna innebär att 3 kap. 6 a och 6 b §§ SoL i relevanta delar kommer ändras enligt följande:

### **3 kap. 6 a § andra stycket SoL**

*"För ett barn som har fyllt 12 men inte 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet samtycker till det."*

### **3 kap. 6 b § tredje stycket SoL**

*"För ett barn*

- som inte har fyllt 12 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det,*
- som har **fyllt 12** men inte 15 år får en **kontaktperson** eller en **särskilt kvalificerad kontaktperson** utses om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det eller, om sådant samtycke saknas, om det är **lämpligt** och **barnet samtycker** till det,*
- som har fyllt 15 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det."*

### **Syftet bakom lagändringen**

Syftet med en sänkt åldersgräns är främst att ge socialtjänsten bättre förutsättningar att ge tidiga insatser till barn som är i behov av stöd, oavsett vårdnadshavarens inställning till den föreslagna insatsen. I förarbetena lyfts situationer när vårdnadshavare inte samtycker till behövliga insatser samtidigt som förutsättningar för vård enligt LVU inte föreligger, vikten av att kunna agera tidigt för att vända en kriminell utveckling hos ett barn samt barns behov av stöd i samband med vårdnadstvister eller när barnet bevittnat våld.

### **Lämplighetsbedömning**

För att kunna besluta om insatser enligt de aktuella bestämmelserna utan vårdnadshavares samtycke förutsätts att det bedöms lämpligt att besluta om insatsen. Bestämmelserna uppställer således ett lämplighetskrav. En lämplighetsbedömning ska alltid göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet av om det är till det enskilda barnets bästa att bevilja insatsen ifråga utan vårdnadshavarnas samtycke.

Vid bedömningen av om det är lämpligt att bevilja barnet en öppen insats bör socialnämnden bland annat ta ställning till barnets behov av insatsen, vad som är barnets bästa och om insatsen kan ges på ett sådant sätt att barnets situation i hemmet inte försvåras. Om socialnämnden kommer fram till att en insats utan vårdnadshavarnas samtycke medför risker för barnet som inte går att undanröja, bör nämnden inte besluta om insatsen ifråga. Detta är enligt förarbetena särskilt relevant för barn som lever i en hederskontext eller i andra miljöer med inslag av fysisk eller psykisk problematik.

Socialnämnden bör också beakta om det finns risk för att barnet utsätts för påtryckningar från vårdnadshavaren som är svåra för barnet att hantera. Ytterligare en omständighet som socialnämnden kan behöva ta hänsyn till är om den aktuella insatsen är möjlig att genomföra utan vårdnadshavarens medverkan. Vårdnadshavarnas inställning kan även vara en sådan omständighet som leder till bedömningen att det är olämpligt att besluta om en insats.

En avvägning mellan barnets behov av en insats och vårdnadshavarens rätt att besluta över barnet ska göras i det enskilda fallet. Vidare bör det göras en bedömning av om insatsen är proportionerlig i förhållande till det förväntade resultatet med åtgärden.

## **Barnets bestämmanderätt**

För att beslut om en insats ska kunna fattas utan vårdnadshavarens samtycke förutsätts att barnets samtycke utifrån dess ålder och mognad är *tillräckligt*. Av förarbetena framgår att barn som har fyllt 12 år *i regel* har uppnått en sådan mognad att de kan förstå vad en insats från socialnämnden innebär och vad det innebär att ta emot den utan vårdnadshavares stöd. Så behöver dock inte alltid vara fallet. Det är därför centralt att en mognadsbedömning görs för att kunna bedöma huruvida barnet har den ålder och mognad som krävs för att kunna avge ett välgrundat och konsekvent samtycke. För det fall barnets samtycke bedöms otillräckligt utifrån dess ålder och mognad kan det vara en omständighet som behöver vägas in i bedömningen av om en insats är lämplig eller inte.

Barnets rätt till delaktighet består av tre delar: rätten till information, rätten att komma till tals och bli lyssnad på samt rätten till inflytande utifrån ålder och mognad. Barnets rätt till information är en förutsättning för att barnet ska kunna uttrycka sin åsikt i en viss fråga. Att komma till tals och bli lyssnad på är en förutsättning för att utredaren ska kunna bedöma vilket inflytande barnet har rätt till i den aktuella frågan. I SOU 2020:63 *Barnkonventionen och svensk rätt* beskrivs begreppet mognad som förmågan att uttrycka sina åsikter på ett rimligt och självständigt vis, förmågan att tänka långsiktigt samt att förstå och bedöma vilka konsekvenser den aktuella frågan medför. Barnets åsikt är central vid bedömningen av vad som är barnets bästa.

Använd gärna Socialstyrelsens kunskapsstöd *Bedöma barns mognad för delaktighet*:

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2015-12-22.pdf>

## **Förhållandet till socialnämndens möjlighet att besluta om vissa insatser med enbart en vårdnadshavares samtycke**

Socialnämnden har enligt 6 kap. 13 a § FB möjlighet att besluta att vissa uppräknade åtgärder får vidtas trots att endast den ena av barnets vårdnadshavare samtycker till insatsen, förutsatt att åtgärden krävs med hänsyn till barnets bästa. Behandling i öppna former, kontaktperson och kontaktfamilj är exempel på sådana insatser som nämnden kan besluta om med stöd av 6 kap. 13 a § FB.

Bestämmelsen saknar en nedre åldersgräns och kan inte tillämpas om ingen av vårdnadshavarna samtycker till en insats eller åtgärd. I del fall ingen av vårdnadshavarna samtycker kan bestämmelserna i 3 kap. 6 a-b §§ SoL bli aktuella om övriga förutsättningar är uppfyllda.

För att bestämmelsen i FB ska bli tillämplig förutsätts vidare att åtgärden "krävs med hänsyn till barnets bästa". I detta ligger en bedömning av vilket behov barnet har av insatsen och hur nödvändigt det är att socialnämnden ingriper. Det måste finnas ett påtagligt och tydligt behov i det enskilda fallet.

### **Handläggningsfrågor**

Socialnämnden ska enligt 11 kap. 1 § SoL utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Ett barn som fyllt 15 år har processbehörighet och kan på egen hand ansöka om bistånd från socialnämnden. Barn under 15 år kan inte ansöka om öppna insatser. Nämnden kan dock få information om ett barns behov av stöd och hjälp genom en anmälan eller genom att barnet självt vänder sig till socialtjänsten och berättar om sin situation. Om socialnämnden anser att informationen om barnet kan föranleda en åtgärd, ska nämnden utan dröjsmål inleda utredning.

### **Överklagbarhet**

Socialnämndens beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL utan vårdnadshavarnas samtycke enligt bestämmelserna i 3 kap. 6 a-b §§ SoL innebär en inskränkning i vårdnadshavarens beslutanderätt rörande barnets personliga angelägenheter. Enligt 16 kap. 3 § SoL är beslut i fråga om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL överklagbart. Barnets vårdnadshavare är parter i ärendet och har därför rätt att var för sig överklaga socialnämndens beslut eftersom beslutet både angår dem och får anses ha gått dem emot. Barn under 15 år är inte processbehöriga och kan därför inte överklaga socialnämndens beslut att inte bevilja dem en insats utan vårdnadshavarens samtycke.

### **Referenser**

Informationen är hämtad från:

- Prop. 2022/23:64 *En sänkt åldersgräns för öppna insatser till barn utan vårdnadshavarens samtycke.*
- SOU 2020:63 *Barnkonventionen och svensk rätt.*

Frida Andersson  
Förvaltningsjurist